

REFORMU GAITA LATVIJAS PEDAGOGU TĀLĀKIZGLĪTĪBAS SISTĒMĀ PĒC 1991.GADA

Abstract

The article first gives a brief overview of history of structural changes in organization and management of teacher's further education system. Since regaining independence in 1991, state educational policy of Latvia is under ongoing reconstruction. The reforms in education necessarily are connected with social and economical changes. Teachers' further education and continuous professional development (CPD) is compulsory for development of society and education system as well. During last twenty years centralized top-down system slowly turns to autonomy.

The article summarizes policy approaches via analyses of documents related to teachers' further education and continuous professional development.

The changes of political, economical and social system in Latvia after 1991, brings a lot of challenges for education system and teachers further education as well.

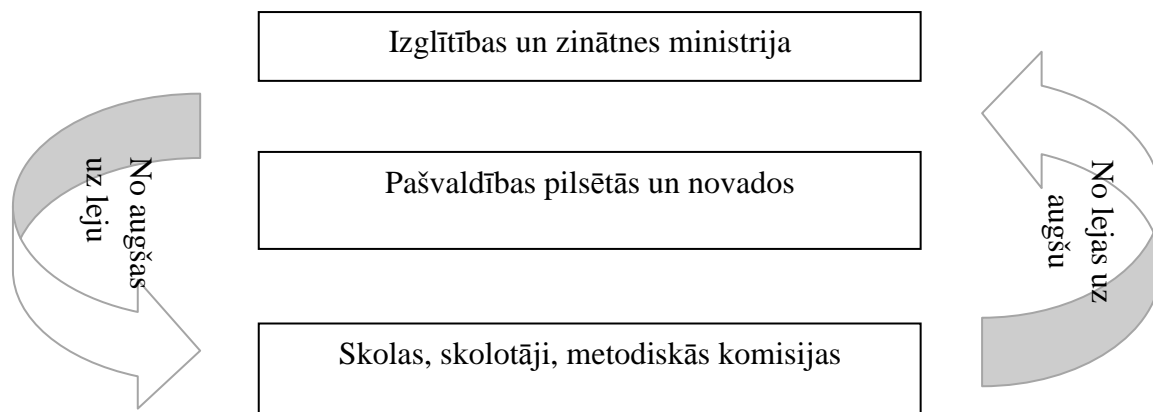
The article highlights that there is a lack of systematic coordination between different elements of the continuing professional development of teachers. Short term projects does not guarantee the quality and can't substitute the necessity for long – term management of further education. The lack of strategic planning, succession, coherence and continuity characterizes teachers' further education system in Latvia today.

Mainoties sabiedrībai, mainās arī izglītības mērķi un prioritātes. Līdz ar demokrātiskas valsts nodibināšanos Latvijā veidojas atvērta tipa sabiedrība. Pāreja uz modernu un atvērtu sabiedrību izpaužas:

- izglītības sistēmas demokratizācijā;
- izglītības diversifikācijā un diferenciacijā;
- izglītības humānistiskās virzības ieviešanā;
- mācību un ārpusmācību darba organizācijas formu un metožu ievirzē uz personības aktivitātes un patstāvības attīstību;
- izglītības satura, metožu un organizācijas formu modernizācijā un izglītības vadībā;
- jaunu tehnisko līdzekļu pedagoģizācijā;
- eksperimentālās darbības izvēršanā jaunu izglītības modeļu izstrādē un pārbaudē praksē. (Pedagoģiskā doma Latvijā 1998: 450).

Ja pirms 1991.gada izglītības politikas veidošanu Latvijā noteica PSRS veidotā politika Maskavā, tad demokrātijas apstākļos Latvijas Republikā, Saeima, Ministru Kabinets un Izglītības un zinātnes ministrija ir izglītības politiku veidojošās institūcijas valsts līmenī.

Latvijas izglītības sistēma tiek administrēta valsts, pašvaldību un izglītības iestādes līmenī (1.att.).

*1.attēls. Valsts izglītības vadības struktūra
(Avots: autores izstrādāts.)*

Pašvaldībās, to izveidotās izglītības pārvaldes, veic administratīvajā teritorijā atrodošos izglītības iestāžu pārvaldību. Latvijas modeli var saukt par daļēji centralizētu, jo izglītības procesu vadības nodrošināšanā arvien pieaug pašvaldību autonomija.

Seile, Skolu atbalsta centra direktore, analizējot procesus pirmajos 12 gados pedagogu tālākizglītībā, norāda, ka, lai nodrošinātu vienlīdzīgas izglītības iespējas visiem Latvijas skolēniem, vispirms ir jānodrošina vienlīdzīgas izglītības iespējas visiem Latvijas skolotājiem, tajā pašā laikā, gandrīz neeksistē ticami un atzīti dati par norisēm tālākizglītības sistēmā Latvijā. Līdz ar to rodas jautājums, kā ir iespējams pētīt un prognozēt tālākizglītības sistēmas attīstību, ja nav ticamas informācijas analīzei (Seile 2002:4). Līdzīgu situāciju varam konstatēt arī 2011.gadā, kad fragmentāra situācijas apzināšana notiek uzsākot atsevišķus projektus, bet valsts līmeņa nozīmes pētījumi netiek veikti.

Demokrātiskā sabiedrībā pieaug sabiedrības interese un ietekme uz izglītību. Pedagogu tālākizglītība un nepārtraukta profesionālā pilnveide ir neatņemamas izglītības sistēmas sastāvdaļas, kur, kā tiek konstatēts pētījumos, (Providus, 2004, Dorus, 2007, BSZI, 2007) reformas notiek lēnāk nekā izglītības saturā. Golubeva, piemēram, norāda, uz zemu efektivitāti, motivācijas trūkumu un formalizētu pieeju mācību procesam (Golubeva 2010: 6). Lai nodrošinātu pārmaiņas, izglītības sistēmai ir kvalitatīvi jāmainās, lai tā spētu nodrošināt skolēniem iespējas sagatavoties dzīvei un darbam brīvā, demokrātiskā sabiedrībā. Kā atzīmē Blūma „...pārmaiņu process jebkurā jomā, arī izglītībā, ir atkarīgs no pārmaiņām cilvēkos...lielā mērā demokrātiskie procesi ir atkarīgi no skolotāju profesionālās prasmes aizsargāt demokrātiju, veicinot brīva, radoša, kritiski domājoša skolēna personības veidošanos izglītības procesā.....” (Blūma 2004:58).

Līdz 1990.gadam pedagogu kvalifikācijas celšanas iespējas centralizēti nodrošināja Izglītības ministrijas institūcija - Skolotāju kvalifikācijas celšanas institūts. Tas sākotnēji nodarbojās ar skolotāju iepazīstināšanu un izglītošanu par padomju pedagoģiju un psiholoģiju, skolas programmām un mācību metodēm. Galvenie tam izvirzītie uzdevumi bija:

- palīdzēt skolotājiem iepazīties ar jaunākajām darba metodēm;
- izvērst lekciju, semināru organizēšanu, un metodisko līdzekļu sagādi;
- veidot skolotāju metodiskā darba kopas;
- veidot skolu mācību programmas un mācību grāmatas. (Kopeloviča, Žukovs, 2004:157).

Pēc valstiskās neatkarības atgūšanas Skolotāju kvalifikācijas celšanas institūts 1990.gadā tiek reorganizēts par Izglītības attīstības institūtu, bet no 1995.gada tā funkcijas tiek sašaurinātas un tiek izveidots Pedagogu izglītības atbalsta centrs. Daļu no Skolotāju kvalifikācijas celšanas institūta funkcijām pārņēma Izglītības attīstības institūts, bet pēc 2002.gada atbildība par pedagogu tālākizglītību valstī tiek deleģēta IZM Izglītības satura un eksaminācijas centram (ISEC). Tas ir laiks, kad tiek pārtraukta valsts centralizētā tālākizglītības finansēšana un, tirgus ekonomikas apstākļos, tās piedāvātāju loks kļūst ļoti plašs: tie ir no jauna atvērtie pedagogu tālākizglītības centri, gan aktīvākās pašvaldības, dažādas sabiedriskās organizācijas, gan pedagogu mācību priekšmetu asociācijas, arī starptautiskās organizācijas un programmas kā arī citas, dažādu nozaru uzņēmējdarbības organizācijas. Mainoties tālākizglītības sistēmai, no 1993.-2005.gadam pedagogu tālākizglītības programmas, lai varētu saņemt valsts finansējumu, piedalījās IZM rīkotajā pedagogu profesionālās pilnveides programmu konkursā. Tas tika pamatots ar nepieciešamību racionāli izmantot valsts līdzekļus un akcentēt valsts prioritātes skolotāju tālākizglītībā.

Īsu brīdi – no 1991.-1995.gadam darbojas Izglītības attīstības institūts un no 1995.-2002.gadam- Pedagogu izglītības atbalsta centrs (PIAC). Centra pirmajā darbības gadā tiek plānots:

- 1) izstrādāt un īstenot pedagogu tālākizglītības programmas;
- 2) paaugstināt pedagogu tālākizglītības efektivitāti, izstrādājot atbilstošus komisiju nolikumus un metodiskos ieteikumus tālākizglītības programmu izstrādei;
- 3) rīkot izglītojošus un informatīvus seminārus dažādām auditorijām par norisēm pedagogu tālākizglītībā;
- 4) nodrošināt pedagogu tālākizglītības satura reformu;
- 5) īstenojot pedagogu tālākizglītotāju - multiplikatoru programmas, sagatavot jaunus multiplikatorus;

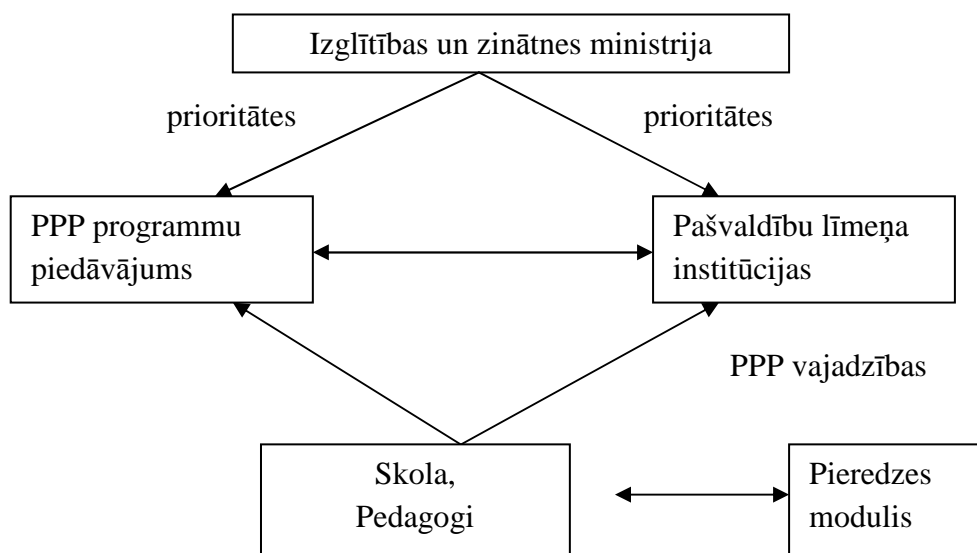
- 6) pilnveidot privātprakses pedagogu sertifikācijas norisi;
- 7) nodrošināt un pilnveidot skolotāju tālākizglītības atbalsta fonda darbību;
- 8) turpināt starptautisko sadarbību pedagogu tālākizglītībā;
- 9) informēt sabiedrību par aktualitātēm pedagogu tālākizglītībā.

Kā redzams no uzskaitījuma, šajā tālākizglītības sistēmas reorganizācijas posmā izzūd pētnieciskā funkcija. 2002.gadā pedagogu profesionālās meistarības pilnveide tiek nodota 1994.gadā izveidotajai IZM pakļautības iestādei ISEC, izveidojot Pedagogu tālākizglītības daļu, Pedagogu tālākizglītības metodikas daļu un Izglītības informācijas biroju. Jaunizveidotajās struktūrvienības tiek plānots, ka jau 2002.gadā, notiks pedagogu tālākizglītības vajadzību apzināšana, tiks izstrādātas programmas, projekti un organizēta to īstenošana un izvērtēšana kā arī veikta multiplikatoru sagatavošana. Otra uzdevumu grupa saistīta ar pedagogu tālākizglītības metodiskās pilnveides pasākumu organizēšanu un augstskolu pedagoģisko programmu saskaņošanu ar valsts standarta prasībām. No tālākizglītības pārvaldības aktivitātēm viens no galvenajiem uzdevumiem ir izstrādāt prasības pedagogu profesionalitātei un ieteikumus pedagogu izglītības standartiem. (pēc ISEC arhīva materiāliem, 2002).

Latvijai ekonomikā, pārejot uz brīvā tirgus attiecībām un mainoties darbaspēka struktūrai, izglītības sistēmā jau no 90-tajos gados nonāk liels skaits strādājošo, kuru izglītība un kvalifikācija neatbilst izglītības sistēmas prasībām. Pedagoģisko kadru trūkums skolās lika iet uz kompromisiem. Jautājums valsts līmenī tiek risināts, pieņemot Ministru kabineta noteikumus Nr. 347 (2000.03.10.) *Noteikumi par prasībām pedagogiem nepieciešamai izglītībai un profesionālai kvalifikācijai*. Rezultātā, pēc atbilstošu kursu nespeciālistiem apmeklēšanas, par pedagogiem kļūst arī ar pedagoģiju nesaistītu profesiju pārstāvji, kuri uzsākuši darbu skolās darba tirgus izmaiņu rezultātā.

Kā mēģinājums radīt sistēmu, jāuzskata no 2006. -2008.gadam Vispārējās izglītības kvalitātes novērtēšanas valsts aģentūras (VIKNVA) vadībā īstenotais projekts „Pedagogu tālākizglītības tīkla izveide” .

Projekts paredz izveidot metodisko, cilvēkresursu un institucionālo bāzi pedagogu tālākizglītībai. Projekta īstenošanas rezultātā tika prognozēta tālākizglītības sistēmas izveides pabeigšana (2.att.), tomēr administratīvi teritoriālā reforma un finansiālā krīze valstī ir radījusi šķēršļus projekta rezultātu īstenošanai pilnībā.

2.attēls. Pedagogu tālākizglītības modelis (avots: ESF & IZM projekts "Tālākizglītības metodiskā tīkla izveide" 2006-2008: 67).

2009.gadā saskaroties ar ekonomiskās krīzes grūtībām, notiek tālākizglītības institūciju reorganizācija, izveidojot Valsts izglītības satura centru (VISC), kurā vispārējās izglītības pedagogu tālākizglītības pārvaldība tiek plānota Interesu un pedagogu tālākizglītības departamenta pedagogu tālākizglītības un projektu nodaļā. Mērķis ir veidot mazāk centralizētu tālākizglītības sistēmu, kur atbildību par pedagogu profesionālo pilnveidi uzņemtos skolas un pašvaldības.

Secinājumi un diskusija

Latvijas patstāvīgas valsts divdesmit gadi, kas pagājuši pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas, ir pietiekoši ilgs laiks, lai varētu apkopot valsts izglītības sistēmā notikušās pārmaiņas. *1.tabulā* varam izsekot valsts attieksmes maiņai pret pedagogu profesionālo pilnveidi - no institūta līdz tālākizglītības nodaļai.

1.tabula

Pedagogu tālākizglītības satura pārvaldības iestādes un organizācijas
(Avots: autores apkopojums pēc Latvijas valsts arhīva un IZM informācijas)

Iestāde/ organizācija	Darbības laiks
LPSR Latvijas izglītības darbinieku kvalifikācijas celšanas institūts	01.12.1944. – 27.11.1952.
Rīgas apgabala un pilsētas skolotāju kvalifikācijas celšanas institūts	27.11.1952. – 01.09.1953.
Latvijas PSR Skolotāju kvalifikācijas celšanas institūts	01.09.1953. – 11.03.1974.
Republikāniskais skolotāju kvalifikācijas celšanas institūts	11.03.1974. – 31.12.1990.

LR IZM Izglītības attīstības institūts	02.10.1991. – 10.02.2000.
IZM Pedagogu izglītības atbalsta centrs	23.05.1995. – 11.10.2001.
IZM Izglītības satura un eksāmenu centra pedagogu tālākizglītības daļa	01.01.2002. – 01.07.2009.
IZM Valsts izglītības satura centra Interesu izglītības un tālākizglītības departamenta Tālākizglītības un projektu nodaļa	No 01.07.2009.

Ar ESF atbalstu īstenotie tālākizglītības projekti šobrīd ir īslaicīgs risinājums pedagogu profesionalitātes attīstībā, kas sniedz atbalstu pedagogiem un var veicināt pedagogu profesionālo kompetenču pilnveidi projekta norises laikā, bet nenodrošina ilgtspējīgas tālākizglītības pārvaldības sistēmas veidošanos kopumā.

Jāatceras, ka, jau 2007.gadā Latvijas Valsts Kontrole revīzijas ziņojumā, izvērtējot kā Izglītības un zinātnes ministrija īsteno izglītības politiku valstī secina, ka, *IZM vienkopus nenosakot vispārējai izglītībai vienotus, uz normatīvajos aktos noteikto mērķu sasniegšanu vērstus rezultātīvos rādītājus, kā arī nenosakot vienotu to sasniegšanas uzraudzības mehānismu, rada vienotas un sistēmiskas pieejas trūkumu, nepietiekami kvalitatīvu sadarbību un darbības koordināciju starp IZM un tās padotības iestādēm, kā rezultātā nav iespējams sekmīgi īstenot vienotu, plānotu IZM un tās padotības iestāžu rīcību vispārējās izglītības politikas veidošanā un īstenošanā* (Latvijas Valsts kontroles revīzijas ziņojums, 2007.16.11.). Secinājums uzsver sistēmas stratēģisko mērķu īstenošanas apdraudējumu, proti, likumā paredzētās pilsoņu vispārējās tiesības uz kvalitatīvu izglītību. Neatbilstību uzskaitījums attiecināms arī uz pedagogu tālākizglītību, apliecinot sistēmas trūkumu šajā jomā. Arī 2000.gadā Ekonomiskās attīstības un sadarbības organizācijas (OECD) ziņojums „Valsts izglītības politikas analīze – Latvija”, norādīja, ka „reformu nevar balstīt tikai uz projektiem un jaunievedumiem izglītībā. Ja tā nesakņojas pašreizējā reālajā dzīvē un netiecas uz vienotu Latvijas nākotnes vīziju, reforma labākajā gadījumā paliks tikai juridiskas abstrakcijas līmenī, bet sliktākajā gadījumā radīs nevēlamu, kaitinošu skolu cīņu par izdzīvošanu. Ir nepieciešama nacionālā vīzija, tās trūkums ierobežo stratēģisko domāšanu, plānošanu un politisko vadību”(OECD, 2000: 23).

Līdz ar to var secināt, ka 2011.gadā pedagogu tālākizglītība, līdzīgi kā tas bija 1991.gadā, joprojām atrodas pārmaiņu situācijā.

Bibliogrāfija

1. Blūma, D. (2004) Skolotāji kā mūžizglītības veicinātāji. Zin. rakstu krāj. 760.sēj. Rīga, LU, 19.-28.lpp.
2. Golubeva, M. (2010). Diskusiju ziņojums „Latvijas skolas pēc 2009 gada: pārmaiņas tikai sākas?” Valsts prezidenta Stratēģiskās analīzes komisija.
www.saki.lv/component/attachments/download/493 [2010. 12.12].
3. ISEC arhīva materiāli (2002-2009).
4. Kopeloviča, A., Žukovs, L. (2004) Skolotāju izglītība Latvijā 1940-2000. Rīga : RaKa.
5. Nacionālo izglītības politiku analīze. Latvija.(2001) Rīga, OECD.
6. Pedagoģiskā doma Latvijā no 1940.gada līdz mūsdienām (1998) Rīga: Dizaina un drukas apgāds *Puse*.
7. Pedagoģu tālākizglītības metodiskā tīkla nodrošinājuma izveide. (2008) Rokasgrāmata. Rīga: VIKNVA.
8. Seile, M. (2002) Skolotāji krustcelēs. Krājumā: Ceļā uz sociālo saliedētību un labklājību. Rīga: Sorosa fonds – Latvija.
9. Vispārējās izglītības sistēmas realizācija atbilstīgi izvirzītajiem mērķiem (2007) Latvijas Valsts kontroles revīzijas ziņojums 2007.10.12.
<http://www.lrvk.gov.lv/index.php?&id=1759&start=200&temaid=0&lietaid=0&zz=1> [2011. 2.04].